

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра права та методики викладання правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор інституту історії, права та міжнародних відносин

Ю.В. Подрез

«01» вересня 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ

Галузь знань 08 Право

Спеціальність 081 Право

Освітньо-професійна програма Право

Перший рівень вищої освіти

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією

НН інституту історії, права та міжнародних відносин

«31» серпня 2021 р.

Голова Моцак С.І., кандидат педагогічних наук, доцент

Розробник:

Кучук А.М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права та методики викладання правознавства

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри права та методики викладання правознавства

Протокол № 1 від «31» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри

кандидат педагогічних наук, доцент

О.М. Іваній

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3		Обов'язкова
		Рік підготовки:
		1-й
Загальна кількість годин - 90	Бакалавр	Семестр
		1-й
		Лекції
		20 год.
		Практичні, семінарські
		20 год.
		Лабораторії
		-
		Самостійна робота
		48 год.
		Консультації:
2 год.		
Вид контролю: залік		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Юридичні інновації» є нормативною та сприяє становленню правника, який відповідає вимогам сучасності та володіє знаннями про інноваційні явища в правничій діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є явища діджиталізації в правничій сфері.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 9. Здатність працювати в команді.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **спеціальних компетентностей**:

СК 11. Здатність визначати належні для юридичного аналізу факти.

СК 12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

СК 16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

СК 18. Знання і розуміння особливостей впливу розитку ІТ на правові явища, застосування ІТ в правничій діяльності.

СК 19. Знання і розуміння основ наукового пізнання.

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності, а саме:** здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Навчання спрямоване на комплексну реалізацію практичної, когнітивно-освітньої, професійної та виховної мети, а саме:

- *практична мета:* підвищення рівня цифрової грамотності студентів юристів, набуття практичних навичок застосування юридичних інновацій та технологій у професійній діяльності юристів;

- *когнітивно-освітня мета:* формування знань про діджиталізацію в праві;

- *професійна мета:* сприяти становленню сучасного висококваліфікованого правника, що уміє організовувати свою діяльність застосовуючи юридичні інновації та технології;

- *виховна мета:* формування гуманістичного, демократичного та загальнокультурного світогляду, патріотичної свідомості громадянина України, виховання поваги до загальнолюдських цінностей.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Виходячи з методологічних та пропедевтичних функцій дисципліни «Юридичні інновації» її вивченню не передуює опанування інших навчальних дисциплін.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРН 2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.

ПРН 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.

ПРН 7. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

ПРН 8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

ПРН 10. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію.

ПРН 14. Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.

ПРН 15. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

ПРН 16. Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності.

ПРН 17. Вміти використовувати окремі інформаційні технології у професійній діяльності.

ПРН 18. Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів

Поточний контроль									Разом	Сума
1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9		
Поточний контроль									70	100
14	7	7	7	7	7	7	7	7		
Контроль самостійної роботи									30	
3	3	3	3	3	3	3	3	3		

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання здобувачами вищої освіти всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального матеріалу шляхом поточного та підсумкового контролю.

Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти під час відвідування лекцій, участі у семінарах та виконання інших видів роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **70 балів:** аудиторна робота: на семінарських заняттях – підготовка доповідей і виступ в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю; участь у роботі малих груп, розв'язуванні кейсів, демонстрація навичок soft skills; активна участь у лекційному занятті враховується при виставленні оцінки за відповідну тему.

- **30 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе, презентацій; розв'язання кейсів, участь у наукових заходах.

Разом - **100 балів.**

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (<https://sspu.edu.ua/universitytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>).

Перезарахування результатів здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених освітньою програмою.

Перезарахуванню можуть підлягати результати навчання отримані шляхом неформальної та/або інформальної освіти, що за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як навчальній дисципліні в цілому, так і її

окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, які передбачені цією робочою програмою.

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
7	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно їх інтерпретує; виконує всі завдання, висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень і юридичної практики. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
6	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно їх інтерпретує; виконує всі завдання, висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень та окремих прикладах з юридичної практики. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно їх інтерпретує; виконує завдання, однак допускає неточності; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників, окремих прикладах з юридичної практики. Під час заняття продемонстрована ініціативність.
4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно їх інтерпретує; виконує завдання, однак допускає неточності; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників.
3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст категорій, що підлягають засвоєнню; неточно їх інтерпретує; завдання виконує з неістотними помилками;
2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції категорій, що підлягають засвоєнню; завдання виконує з неістотними помилками
1	Здобувач вищої освіти не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни є:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь;

- підготовка доповідей, есе, презентацій тощо. Передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань; розв'язання кейсів, ситуативних завдань.

Засоби діагностики результатів навчання ґрунтуються на необхідності виявлення *soft skills*: критичне мислення, комплексне розв'язання проблем, оригінальність, креативність, міркування та створення ідей, комунікативні навички та навички самоорганізації, вміння працювати з інформацією.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпеченню довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Юридичні інновації» складається з одного розділу.

Передбачено проведення окремих навчальних занять на базі Сумського НДЕКЦ МВС України, суду або адвокатського об'єднання, що обумовлено можливістю застосування ліцензійних програм та устаткування.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Тема 1.1. Вступ до юридичних інновацій.

Як технології впливають на право: огляд еволюції технологічної підтримки права від його зародження і до сьогодення.

Вербалізація права: вираження правил поведінки (норм права) мовними засобами. Механізація права: фіксація правових норм у писемних джерелах (документах).

Цифровізація права: створення електронних копій паперових документів, зберігання документів у цифровій формі.

Онтологізація (семантизація права): створення семантичного гіпертексту і гіпермережі семантичних конструкцій.

Епістемізація права: моделювання представлення правового знання, автоматизація правозастосовної діяльності за допомогою штучного інтелекту.

Короткий огляд основних напрямів інновацій у праві. Приклади цифровізації у публічній сфері: електронний кабінет платника податків, електронний суд, реєстрація ТОВ онлайн, модельні статuti тощо. Публічні реєстри і відкриті дані. Цифровізація в наданні юридичних послуг: чатботи і автоматизація процесів складання юридичних документів. Цифрові можливості для вирішення спорів. Чим для правника може бути корисною технологія Blockchain.

Різні підходи до цифровізації права. Потенційна цінність цифровізації права. Проблеми цифровізації аналогових текстів (парсинг, оцифрування, ідентифікація змісту). Основні українські компанії, що займаються цифровізацією права.

Штучний інтелект: широке і вузьке розуміння. Ознаки штучного інтелекту. Машинне навчання. Класифікації штучних інтелектів. Сильний і слабкий штучний інтелект. Нейромережі у праві.

Юридичні професії майбутнього: лігал-інженер, кібер-слідчий, медіа-поліцейський, мережевий юрист та ін.

Тема 1.2. Дизайн мислення.

Дизайн мислення, як метод створення юридичних продуктів та послуг.

Ключові принципи дизайн мислення та їх важливість для вирішення складних юридичних завдань.

Ключові етапи процесу створення інноваційних рішень.

Основи побудови найпростіших карт юридичних процесів.

Тема 1.3. Алгоритми та автоматизація в праві.

Алгоритм та його використання в праві.

Автоматизація процесів у діяльності юриста.

Чатбот та його застосування в праві.

Створення шаблонів юридичних документів.

Тема 1.4. Робота з відкритими даними.

Використання відкритих даних в роботі юриста.

Публічні реєстри: огляд та основи роботи з ними.

Державні електронні сервіси.

Приватні провайдери доступу до відкритих даних.

Захист персональних даних в legal tech рішеннях.

Тема 1.5. Blockchain в праві.

Технологія Blockchain та принципи її роботи.

Сфери застосування блокчейну в юридичній діяльності.

Криптовалюти.

Смарт-контракти.

Успішні кейси застосування блокчейну.

Тема 1.6. Доступність правосуддя та юридичні інновації.

Електронний суд.

Електронні докази.

Онлайн вирішення спорів (ODR).

Блокчейн арбітраж.

Тема 1.7. Дизайн документів.

Структура та типологія документів.

Типографіка в юриспруденції: ієрархія, колір, контраст, шрифти.

Дизайн юридичних документів.

Програмне забезпечення (платформи, конструктори) для драфту документів.

Тема 1.8. Юридичні стартапи.

Юридичні стартапи: світовий та український досвід.

Бізнес моделі юридичних стартапів.

Залучення ресурсів та монетизація.

Тема 1.9. Етичні дилеми юридичних інновацій.
 Питання правосуб'єктності роботизованих систем.
 Інформаційна гігієна в роботі юриста.
 Людські права в цифрову епоху.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р
Тема 1.1. Вступ до юридичних інновацій	9	4	4			1
Тема 1.2. Дизайн мислення	10	2	2			6
Тема 1.3. Алгоритми та автоматизація в праві	10	2	2			6
Тема 1.4. Робота з відкритими даними	10	2	2			6
Тема 1.5. Blockchain в праві.	10	2	2			6
Тема 1.6. Доступність правосуддя та юридичні інновації	10	2	2			6
Тема 1.7. Дизайн документів	10	2	2			6
Тема 1.8. Юридичні стартапи	10	2	2			6
Тема 1.9. Етичні дилеми юридичних інновацій.	9	2	2			5
	2				2	
Усього годин	90	20	20		2	48

7.3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ до юридичних інновацій	4
2	Дизайн мислення	2
3	Алгоритми та автоматизація в праві	2
4	Робота з відкритими даними	2
5	Blockchain в праві.	2
6	Доступність правосуддя та юридичні інновації	2
7	Дизайн документів	2
8	Юридичні стартапи	2
9	Етичні дилеми юридичних інновацій.	2
Разом		20

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Бенедек В. Свобода вираження поглядів та Інтернет / Вольфганг Бенедек, Маттіас Кетteman. – Видавництво Ради Європи, 2013. – 204 с.
2. Гавловський В. Деякі аспекти незаконного збору персональних даних користувачів мережі Інтернет / В. Д. Гавловський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 2. – С. 219-227
3. Джейми Бартлетт. The People vs Tech / Джейми Бартлетт., 2019. – 256 с.
4. Курманова Т. Обмеження прав в інтернеті: ризики для України. URL: <https://cutt.ly/BeRGKXR>
5. Марк Гудмен Злочини майбутнього / Пер. з англ. І. Мазарчук, Я. Машико. – Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019 – 592 с.
6. Мартін Форд Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття / Мартин Форд. Ви-тво Наш Формат., 2016 – 400 с.
7. Радутний О.Е Мораль і право для штучного інтелекту та цифрової людини: закони робототехніки та «проблема вагонетки» / Інформація і право: науковий журнал / редкол.:В.Г. Пилипчук та ін. – К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, 2019. – № 3 (30). – 142 с. – с. 78 – 96
8. Радутний О.Е. Місце штучного інтелекту в структурі суспільних відносин, які охороняються кримінальним правом / Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес 2018 р. / [упоряд.: Ю.В.Баулін, Ю.А. Пономаренко]. – Харків: Право, 2018. – 208 с. 98 – 102
9. Радутний О.Е. Цифрова людина з точки зору загальної та інформаційної безпеки: філософський та кримінально-правовий аспект / Інформація і право: науковий журнал / редкол.: В.Г.Пилипчук та ін. – К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, 2018. – №2 (25). – 164 с. – с. 158 – 171
10. Разметаєва Ю. Залиште мене у спокої або право бути забутим / Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри: Статті учасників I Міжнародного круглого столу (м. Львів, 28 — 29 жовтня 2016 року). – Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2017. – С. 221–234
11. Сет Стивенс-Давидовиц Усі брешуть, але інтернет знає твої думки Сет Стивенс-Давидовиц. K.Fund., 2018 - 304 с.
12. Сухорольський П. Вплив Інтернету на реалізацію політичних прав людини: нові можливості та загрози // Aktywizacja społeczeństwa obywatelskiego. Wydarzenia na kijowskim Euromajdanie / Red. A. Wojtaszak. – Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego Minerva, 2014. – S. 55–67.

13. Сухорольський П. М. Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства / П. М. Сухорольський // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 1. – С. 18–23.
14. Томас Девенпорт, Джулія Корби Вакансія: людина. Як не залишитися без роботи в добу штучного інтелекту / Томас Девенпорт, Джулія Корби., 2018 - 336 с.
15. Уолтер Айзексон. Інноватори. Як група хакерів, геніїв та гиків здійснила цифрову революцію / Уолтер Айзексон., 2017. – 488 с. – (Наш Формат).
16. Цифрові технології, які змінюють наше життя. URL: <https://cutt.ly/PeRG3po>
17. Шмідт Е. Новий цифровий світ / Ерік Шмідт, Джаред Коен. – Львів: Літопис, 2015. – 368 с.
18. Age of Analytics / Karen Eltis // Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal. – 2011. – Vol. 22. – Is. 1. – P. 69-95.
19. Bannon L. J. Forgetting as a Feature, Not a Bug: The Duality of Memory and Implications for Ubiquitous Computing / Liam J. Bannon // CoDesign. – 2006. – Vol. 2. – No. 1. – P. 3–15.
20. Finklea K. Identity Theft: Trends and Issues – US Congress: Congressional Research Service, 2014. URL: <https://cutt.ly/SeRG4qQ>
21. Human Rights and Risks in the Digital Era: Globalization and the Effects of Information Technologies / Eds. Nicolaos Garipidis, Christina M. Akrivopoulou. – IGI Global, 2012. – 340 p.
22. Human Rights in the Global Information Society / Ed. Rikke Frank Jorgensen. – The Massachusetts Institute of Technology, 2006. – 325 p.
23. Конвенція про кіберзлочинність, 2001 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575
24. Резолюція ПАРС 1604 (2008) Відеоспостереження в публічних місцях. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/769_1604.htm
25. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних від 24 жовтня 1995 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_242
26. Директива № 2002/58/ЄС Європейського Парламенту і Ради Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних від 24 жовтня 1995 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b34

Додаткові:

1. Кудь А. Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн: монографія / Александр Кудь, Микола Кучерявенко, Євген Смичок. – Харків: Право, 2019. 216 с.

2. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 2. – С.19-23.
3. Каламайко А. Ю. Електронні технології в цивільному процесі: постановка проблеми // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С.159-165.
4. Каламайко А. Ю. Електронні докази в цивільному процесі: монографія. – Х.: Право, 2017. – 178 с.
5. K. Mania Online dispute resolution: the future of justice// International Comparative Jurisprudence. – 2015. - № 1. – P.76–86.
6. Salter Sh. Online dispute resolution and justice system integration: British Columbia’s civil resolution tribunal. – Windsor Yearbook of Access to Justice. – 2017. – Vol. 34 (1). – P. 112-129.
7. Ortolani P. The impact of blockchain technologies and smart contracts on dispute resolution: arbitration and court litigation at the crossroads // Uniform Law Review. – Vol. 24, Issue 2. – June 2019. – P. 430–448.
8. Lupo G., Bailey J. Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples // Laws. – 2014. – № 3. – P. 353-387.
9. Velicogna M. Justice Systems and ICT: What Can Be Learned from Europe? // Utrecht Law Review. – 2007. – № 3. – С. 129–47.
10. Бланк С., Дорф Б. Стартап. Настольная книга основателя. / С. Бланк, Б. Дорф. – Москва : Альпина Паблишер, 2018. – 616 с.
11. Райз Е. Стартап без помилок. / Е. Райз. - Київ : Vivat, 2016. - 368.

Інформаційні ресурси:

1. Перша неймережа в Axon Partners. URL: <https://cutt.ly/VeREbtg>
2. API законів. URL: <https://cutt.ly/1eREx8l>
3. Закони у JSON. URL: <https://cutt.ly/KeREnUv>
4. 50 відтінків дизайн-мислення: у яких сферах використовувати метод. URL: <https://cutt.ly/teREQQD>
5. Все буде дизайн: як знаходити рішення, яких не існувало раніше. URL: <https://cutt.ly/WeREEH2>
6. Давай по порядку: як влаштовано метод Design Thinking. URL: <https://cutt.ly/jeRETff>
7. Денис Іванов. Інновації – спосіб мислення юриста на користь клієнта / 15.03.2019 URL: <https://cutt.ly/MeREYW6>
8. Уроки історії: як виникло та розвивалось дизайн-мислення. URL: <https://cutt.ly/0eREUYy>
9. Як юристи Стенфордського університету використовують дизайн-мислення (англ). URL: <https://cutt.ly/JeREIWu>
10. Design Thinking: Understand – Improve – Apply. URL: <https://cutt.ly/geREOTS>

11. Правова інформація та комп'ютерні технології в юридичній діяльності: Навч. посіб. / В.Г. Іванов, С.М. Іванов, В.В. Карасюк та ін.; За заг. ред. В.Г. Іванова. – Х.: Право, 2010. URL: <https://cutt.ly/2eRELZ3>
12. Алгоритм дій щодо ліквідації юридичної особи. URL: <https://cutt.ly/neREZOS>
13. Віктор Мороз. Час боту. Журнал сучасного правника «Український юрист» URL: <https://cutt.ly/3eREXLB>
14. Юрій Заремба. Автоматизація юридичних документів. URL: <https://cutt.ly/1eRECP1>
15. Законодавство ЄС у сфері відкритих даних. URL: <https://cutt.ly/4eRE01P>
16. Законодавство, звіти і дослідження відкритих даних м. Нью-Йорк. URL: <https://cutt.ly/9eRE3up>
17. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
18. Рекомендації для оприлюднення наборів відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/pages/835-rec-index>
19. План дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/pages/plan-dii-z-priednannia-odc>
20. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua>
21. Відкритий посібник з відкритих даних для громадських організацій, журналістів, і не тільки 2016. URL: <https://cutt.ly/2eRRRfQ>
22. Сервіси на основі відкритих даних. URL: <https://thedigital.gov.ua>